

**AŞIĞ ƏLƏSGƏR HAQQINDA OLAN DASTAN-
RƏVAYƏTLƏR**

EPOS-NARRATING ABOUT ASHUG ALASKER

ДАСТАН-ПРЕДАНИЯ ОБ АШЫГА АЛЕСКЕРА

Nurlanə MƏMMƏDOVA

*AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
memmedovanurlane89@gmail.com*

Summary

Ashug Alasker was in the center of attention with his life, personality, creativity, innate talent both during his life and after his death. All these qualities determine the urgency of the study of his legacy and the texts written about him. There are various legends and autobiographical epics about the personality and creativity of ashugs, which played an important role in transmitting information about their identity to the next generation. Taking this aspect into account, the main points of Ashug Alasker's life and work will be analyzed in the article on the basis of legends and epics attributed to him. Because many episodes here allow to form an idea about the life and work of the ashug. Thus, these materials are an artistic expression of historical truths. In these texts it is possible to see all stages of the life of the ashug, the main features of his creativity, his attitude to the ashugs of his time, his human qualities. Although these materials contain parts added later, it is important for me to study the life and work of the ashug.

Key words: Ashug Alasker, minstrel activity, epos-narrating

Резюме

Ашыг Алескер был в центре внимания своей жизнью, личностью, творчеством, врожденным талантом как при жизни, так и после смерти. Все эти качества определяют актуальность изучения его наследия и написанных о нем текстов. Существуют различные легенды и автобиографические эпосы о личности и творчестве ашугов, которые сыграли важную роль в передаче информации об их личности следующему поколению. Принимая во внимание этот аспект, в статье будут проанализированы основные моменты жизни и творчества Ашыга Алескера на основе приписываемых ему легенд и эпосов. Потому что многие эпизоды здесь позволяют составить представление о жизни и творчестве ашугов. Таким образом, эти материалы являются художественным выражением исторических истин. В этих текстах можно увидеть все этапы жизни ашугов, основные аспекты его творчества, его отношение к ашугам своего времени, его человеческие качества. Хотя эти материалы содержат детали, добавленные позже, для меня важно изучить жизнь и деятельность ашугов.

Ключевые слова: Ашыг Алескер, ашугское творчество, дастан-предания

Aşıq yaradıcılığı şifahi və yazılı ədəbiyyatın ortaq xüsusiyyətlərini daşıyan, sənətin sinkretizmini yaşadan bir sahədir. Aşıq şeir şəkillərini xalq şeir şəkillərinə və poetik ölçülərinə əsaslanması, aşıq poeziyasının şifahi şəkildə yaranması, aşığın improvizatorluq qabiliyyəti aşıq yaradıcılığını folklor hadisəsi kimi qiymətləndirməyə əsas verir. Xalq yaradıcılığına məxsus olan anonimliyin və kollektivliyin pozulması aşıq yaradıcılığını şifahi xalq ədəbiyyatından fərqləndirməyə imkan yaradır. Aşıq poeziyasının müəllifinin məlum olması, aşığın şəxsiyyətinin, fəaliyyət göstərdiyi məkan və zamanın bilinməsi, onun yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləri barədə məlumatların olması faktı mübahisəli sualların ortaya çıxmasına səbəb olur. Lakin bu xüsusiyyətlər aşıq yaradıcılığını folklorlardan ayırmaq üçün tutarlı dəlillər deyildir. Belə ki, aşıqların şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında sonrakı nəslə məlumatın ötürülməsində avtobiografik dastan-rəvayətlərin mühüm rolu olmuşdur. Bu dastan-rəvayətlərdə Aşıq Ələsgərin həyatının hər bir mərhələsi xronoloji ardıcılıqla əks etdirilir. Aşıq Ələsgərin gəncliyi, qocalığı, zəhmətə və əməyə olan sevgisi, dövrünün aşıqlarına və şagirdlərinə olan münasibəti, deyişmələri, bağlamaları açma məharəti, məclislərdəki gözəlləri vəsf etməsi, şeirlərinin yaranma səbəbi və şəraiti, onun baş verəcək hadisələri öncədən yuxuda görmək və insanların fikirlərindən keçənləri oxumaq qabiliyyəti, bədahətən dediyi şeirləri oğlu Bəşirin yazıya alması faktı bu dastan-rəvayətlərdə öz əksini tapmışdır. Aşığın gənclik və qocalıq illərinin əsas tarixi hadisələrini əhatə edən bu dastan-rəvayətlər aşığın həyat və yaradıcılığını öyrənmək baxımından mühüm mənbə rolunu oynayır. Düzdür, bu mətnlərdə uydurma motivlər, realıqdan uzaq olan hadisələr vardır. Buna səbəb bu mətnlərin aşıqlardan, onun şagirdlərindən şifahi şəkildə toplanmasıdır. Buna görədir ki, Aşıq Ələsgərin yaradıcılığının tədqiqatçısı İslam Ələsgər bu dastan-rəvayətləri iki qismə bölmüşdür:

1. Real həyat hadisələri əsasında yaradılmış dastan-rəvayətlər
2. Xəyalən yaradılmış “dastanlar”

Toplularda yer alan “Dastan-rəvayətlər” başlığı şərti xarakter daşıyır. Aşıq Ələsgərlə bağlı yaranmış mətnləri “Hekayət” də adlandırmaq olar. Onların kim tərəfindən, necə və hansı şəkildə yarandığının məlum olmaması, müəllifsiz olması bu tipli söhbətlərin adlandırılması problemini ortaya çıxarır. Bu mətnlər aşığın həyat və yaradıcılığının əsas məqamlarının ortaya çıxmasına kömək edən yeganə mənbədir.

Məsələnin bu tərəfi anlaşılmaqlıq yaratsa da, şərti olaraq “Dastan-rəvayət” adlandırılması daha məqsədəuyğundur. Çünki bu hekayətlərdə nəzmlə nəsrin növbələşməsi, aşığın yaradıcılığından parçaların olması bu söhbətlərin dastan kimi səciyyənlənməsinə gətirib çıxarır. Rəvayət isə həqiqətən olmuş, lakin dəqiqliyini itirmiş bədii mətnlərdir.

Bu mətnlər müxtəlif mənbələrdən toplanmışdır. Aşığın şeyirdlərindən, qohumlarından və kənd sakinlərindən toplanan bu yazıların aşığın yaradıcılığının gizli qalan tərəflərinin üzə çıxarılmasında əhəmiyyəti böyükdür. Bu mənbələr içərisində aşığın şeyirdlərinin hafizəsindən yazıya alınan dastan-rəvayətlər tarixi həqiqətlərin əks olunduğu real variantlardır.

Dastan-rəvayətləri məzmun və mahiyyətinə görə şərti olaraq 3 qrupda təhlilə cəlb etmək olar:

1) Aşıq Ələsgərin həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı dastan-rəvayətlər;

2) Aşıq Ələsgərin dövrünün aşıqlarıyla görüşü ilə əlaqədar yaradılmış dastan-rəvayətlər;

3) Aşıq Ələsgərin səfərləri ilə bağlı dastan-rəvayətlər.

Birinci qrupa “Ələsgərlə Səhnəbani”, “Aşıq Ələsgər Yanşaqda”, “Anaxanımın küsməyi”, “Bəşirin Molla Rəhimi vurməsi”, “Qoca baxtım”, “Dəyirmançı aşıq”, ikinci qrupa isə “Aşıq Ələsgərlə Şəmkiqli Aşıq Hüseynin görüşü”, “Aşıq Alının Aşıq Ələsgərlə deyişməsi”, üçüncü qrupa “Aşıq Ələsgər Qarabağlıların yaylağında”, “Aşıq Ələsgərin Şınıq səfəri”, “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri”, “Aşıq Ələsgərin Türkiyə səfəri”, “Aşıq Ələsgərin Qaraqoyunlu səfəri”, “Aşıq Ələsgərin İrəvan səfəri”, Aşıq Ələsgər Kəlbəcərin Qılışlı kəndində” dastan-rəvayətlərini daxil etmək olar. Bu bölgü ona görə şərti xarakter daşıyır ki, istər Aşıq Ələsgərin səfərləri, istərsə də digər aşıqlarla münasibəti ilə bağlı olan mətnlərdə aşığın həyat və yaradıcılığının müəyyən cizgilərini görmək mümkündür. Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı olan dastan-rəvayətlər sırf onun həyatı ilə əlaqədardır. Digər bölgülərdə isə uydurma motivlər, sonradan əlavə edilmiş, dəqiqliyini itirmiş hissələr vardır.

Hər bir dastan Aşığın həyat və fəaliyyətinin müəyyən bir cəhətini üzə çıxarır. “Ələsgərlə Səhnəbani” dastan-rəvayətində aşığın ilk məhəbbətinin uğursuzluqla nəticələnməsi, sevgililərin bir-biri ilə qovuşmaması, “Aşıq Ələsgər Yanşaqda” dastan-rəvayətində isə Ələsgərin 40 yaşında Anaxanımla ailə həyatı qurması, dastan yaratması, zəhmətə, əməyə bağlılığı, xalq arasında ona hörmət edilməsi, onun

iştirakı ilə toy məclislərinin keçirilməsi üçün növbələrin olması faktları vardır. “Qoca baxtım” dastan-rəvayəti aşığın həyatının son illərində baş verən maraqlı əhvalat üzərində qurulmuşdur. Ona verilən öküzü itməsi, qaçan öküzü geri qaytarmaqda çətinlik çəkməsi hissəsi dastanın bu şəkildə adlandırılmasına gətirib çıxarmışdır:

Səksəni, doxsanı ötübdü yaşım,
Qovğaya düşübdü bələli başım.
Əzrayıl həmdəmin, məzar yoldaşım,
Daha köç təblini çal, qoca baxtım! (3, s. 362)

“Dəyirmançı aşıq” dastanı da onun qocalıq illərinin hadisələri ilə bağlı məlumatlarla zəngindir. Ermənilərin törətdikləri ixtilaf əlaqədə Aşıq Ələsgərin ailəsinin Göyçəni tərk edib Qanlı kənd ərazisinə köçməsi, burada aşığın dəyirmanı gedib-gəlməsi tarixən mövcud olmuş hadisələrdir. Bu əsərdən görmək mümkündür ki, aşığın şeirlərini oğlu Bəşir yazıya almışdır: “Bu heç çəkilsə dərd döyül. Kağız-qələm gəti, deyim, dərdimi yaz! Bəşir daha sözü çöyürmədi, kağız-qələm gətirdi. Görək Aşıq Ələsgər nə dedi, Bəşir nə yazdı” (3, s. 373).

“Bəşirin Molla Rəhimi vurması” dastan-rəvayətində tarixi həqiqətlərlə zəngindir. Aşığın həyatında həqiqətən belə bir hadisə baş vermiş, oğlu Bəşir xalası oğlu Molla Rəhimi təsadüfən güllələmişdir. Sibirdən sürgündən qayıdan xalası oğlunun öz oğlu tərəfindən öldürülməsi, Sibirin 28 illik əzab-əziyyətinə dözən Molla Rəhimin öz vətəninə belə bir hadisə ilə rastlaşması aşığın həyatında dərin izlər buraxmışdır. İslam Ələsgər bu mətnin dastan-rəvayət adlandırılması əleyhinə çıxmışdır: “Aşığın kitablarında “Dastan-rəvayətlər” bölməsində özünə yer tapan “Bəşirin Molla Rəhimi vurması” həyatda baş vermiş hadisədir. Odur ki, bunu “dastan” adlandırmaq düzgün deyildir. “Rəvayət” hesab etmək də olmaz. Çünki burada nağıllanan hadisə danılmaz, təkzib edilməz həqiqətdir” (6, s. 68). Müəllifin fikirlərində doğruluq payı olsa da, əsərdə cərəyan bir çox hadisələr, “Baxıcı məsələsi” bu əhvalatın dastan-rəvayət adlandırılmasına gətirib çıxara bilər.

Bu dastanda aşığın xarakterinin bəzi məqamları üzə çıxmışdır. Aşığın qəzavü-qədərə inanması bu dastan-rəvayətin əsas motivini təşkil edir. Sibirdə olarkən baxıcı Molla Rəhimə öz vətəninə Bəşir adlı bir nəfər tərəfindən öldürülməsi haqqında məlumat vermişdir. Baxıcı məsələsinə Aşıq Ələsgərdən başqa heç kim inanmır. Bu məlumatdan sonra aşıq həmişə oğlunu tufəng istifadə edərkən ehtiyatlı olmağa çağırmışdır. Ümumiyyətlə, dastanlarda bəzi məsələlər vardır ki, təəccüb oyadır. Belə bir hadisənin olması faktına şübhə yaranır. “Aşıq Ələsgərlə

Şəmkirli Aşıq Hüseynin görüşü” dastan-rəvayətində Aşıq Ələsgərin Aşıq Hüseynin onların evinə gəlməsini öncədən yuxuda görməsindən bəhs edilir. “Dastanda özünün bədii ifadəsini tapan yuxu əhvalatı dinləyiciləri (oxucuları) maraqlandıran əsas məsələdir. Həqiqətənmə belə bir şey olub, yoxsa aşıqların uydurmasıdır? Aşığın şeyirdlərinin, yaxın qohumlarının digər qocaların söyləmələrinə görə, bu möcüzə də həqiqətdir” (6, s. 35). İslam Ələsgər “Aşığın yuxusu” məqaləsində bu məsələyə toxunmuş, aşıqda adamların fikrindən keçənləri bilmək, xəstə adamı əfsunla əvvəlki sağlam vəziyyətinə qaytarmaq qabiliyyətinin olması barədə məlumat vermişdir. Müəllifin bu əhvalatların gələcək taleyi barədə gəldiyi qənaət doğruluğu ilə diqqəti cəlb edir: “Aşığın həyatı ilə bağlı belə həqiqətlərin bir çoxu indi bizim üçün rəvayətdirsə, bizdən sonrakılar üçün əfsanələrə çevriləcəkdir” (5). Belə bir hadisənin həqiqiliyi, bu möcüzənin olması faktı aşığın qeyri-adi fitri istedadı sahib olduğunu göstərir. “Zaman keçdikcə, Aşıq Ələsgərdə insanı heyrdə qoyan möcüzəli xüsusiyyətlər aşkar edilirdi. Onun “Deyin” rədifli müxəmməsindəki misralarından təxmin etmək olar ki, kənarda cərəyan edən hadisələrdən xəbər vermək qabiliyyəti Aşığa sonradan bəxş olunmuşdur. Aşıq burada çox aydın şəkildə “əsər tapmağına”, Haqq tərəfindən ona verilən qeyri-adi fitri qabiliyyətə işarə etmiş və bunun tarixini də göstərmişdir: miladi ilə 1875-ci il” (7, s. 29).

“Aşıq Ələsgər Yanşaqda” dastan-rəvayəti başqa cəhətdən diqqəti cəlb edir. Qozqara kötüyünün dilindən öz sözlərinə cavab verməsi, pişiklə bağlı hadisə də Aşığın dastan yaratmaq təşəbbüsünün nəticəsi idi. Aşığın başqa dastanlarında da onun dastan yaratmaq ənənəsinin elementlərini görmək mümkündür. M.H.Təhmasib “Ələsgərlə Səhnəbanı” dastan-rəvayətinin aşığın özü tərəfindən yaradıldığı fikrinin üzərində dayanmışdır (8). Bu əhvalatda Aşıq Ələsgərin Zöhrə ilə deyişməsi tədqiqatçının fikirlərinin doğruluğuna şərait yaradır. “Ələsgərlə Səhnəbanı” dastanının süjet xətti məhəbbət dastanlarına çox yaxındır. Belə ki, bu mətni iki gəncin bir-birinə olan sevgisi, onların bu sevgisi qarşısında olan maneələr, aşıq və məşuqə kömək etməyə çalışan obrazlar, aşıqın öz sevgilisinin dərdi, həsrəti ilə yaşaması kimi epizodlar məhəbbət dastanı kimi səciyyəyəndirməyə əsas verir. Bu mətnin son variantı belə qurtarır: “Ələsgər kəndə qayıdanda gördü ki, lələ köçüb, yurdu ağlıyır; Səhnəbanı gedibdi. Kərəm Əslisiz, Əsli Kərəmsiz, Məcnun Leylisiz, Leyli Məcnunsuz yaşaya bilmədi, əmə Ələsgər Səhnəbanısız, Səhnəbanı da Ələsgərsiz yaşadı. Ələsgər 40 yaşına qədər öylənmədi, məclislərdə, qanan adamların

yanında öz dərdinnən danışdı, nalə çəkdi. Axırda Cavanşir mahalının Yanşaq kəndinnən Nəbinin qızı Anaxanımmən öyləndi, ömrünün axırına qədər onnan yaşadı, gün keçirib uzun ömür sürdülər. Sizin də ömrünüz uzun, günnəriniz xoş keçsin!..” (3, s.211). Əslində bu hissə dastana sonradan daxil edilmişdir: “Əlbəttə, bu deyilənlər Ələsgərin ailə həyatı ilə maraqlanan oxucuları (dinləyiciləri) intizardan qurtarmaq üçün dastan söyləyənin sonradan dastana etdiyi əlavədir” (6, s.27). Bunu nəzərə alsaq, dastan məhəbbət dastanlarında olduğu kimi bir-birinə qovuşa bilməyən sevgililərin dərdi və həsrəti ilə bitir: “Aşıq Alı Ələsgəri götürüb, özüynən barabar apardı. Onnar gedənnən bir neçə gün sonra Pullu Məhərrəm toy elədi; Səhnəbaniyi ağılada-ağılada oğlu Mustafiya aldı. Leyliyi Məcnunna, Məcnunu Leylidən, Əsliyi Kərəmmən, Kərəmi Əslidən eliyən zalım fələk Ələsgəri Səhnəbanıdan Səhnəbaniyi da Ələsgərdən elədi...” (3, s.211). Bizim fikrimizcə, bu dastan ilkin variantda Aşığın özü tərəfindən yaradılmış, digər aşıqların və kəndin yaşlı nəslinin nümayəndələrinin dilində əlavələr edilmişdir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, ustad aşıq kimi Ələsgərin də yaradıcılığında dastan qoşmaq ənənəsi vardır. “Aşıq Ələsgər dastan yaratdığını etiraf eləmir. Amma yaradıcılığını nəzərdən keçirdikdə, belə bir qənaətə gəlmək olar ki, Aşıq dastan yaratmaq təşəbbüsündə olmuşdur. İstər Zöhrənin, istər Qozqara kötüyünün, istərsə də Həcər xanımın dilindən şeirlər qoşub öz şeirlərinə deyismə yaratması dastan xüsusiyyətidir” (6, s. 4). Zənnimizcə, “Aşıq Ələsgərlə Həcər xanım” dastan-rəvayətini də Aşıq Ələsgər özü yaratmışdır. Dastanda Həcərlə aşıq arasında olan deyismə epizodları bu fikrə gəlməyə əsas verir. Bu dastanda ailə qurmaq məsələsində qadın azadlığının tanınmasının, söz hüququnun verilməsinin müdafiəsinə qalxılır. İlk məhəbbəti Səhnəbanının öz hüququnu müdafiə edə bilməyib, əmisi oğluna ərə getməsi faktı Aşıq Ələsgəri bu mövzuya toxunmağa gətirib çıxarmışdır.

Aşıq Ələsgər məclislərdə bir çox aşıqlarla deyismişdir. Bu deyismələr içərinde onun ustadı Aşıq Alı ilə deyisməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Bu barədə əlimizdə olan yeganə mənbə “Aşıq Alının Aşıq Ələsgərlə deyisməsi” dastan-rəvayətidir. Bu rəvayətdə ustad-şagird qarşılaşması təsvir olunur. Maraqlıdır ki, bu rəvayət Aşıq Ələsgərin əsərlər toplusuna daxil edilməmişdir. Biz bu rəvayət barədə Aşıq Alının 2006-cı ildə çap olunan əsərlər toplusundan məlumat alırıq. Bu dastanın bir neçə variantı vardır. Ustadla şagirdin deyisməsi barədə inandırıcı görsənməyən variantlar da vardır. Bir variantda göstərilir ki, aşıqların məclisində Alı ilə Ələsgər deyismiş, Aşıq Alı ona cavab verə

bilmədiyi üçün məğlub olur. İkinci variant isə Aşıq Alı Aşıq Ələsgəri tam yetişdirdikdən sonra özü qəsdən məclis qurur, şagirdinin hörmətini qaldırmaq üçün bilərəkdən məğlub olur. Üçüncü varianta əsasən ustad və şagird arasında söz olur. Ələsgər qəzəblənib müəllimi ilə dəyişir və onu bağlayır. Bu variantlar real görsənmişdir. Ən real variant Aşıq Alının əsərlər toplusuna daxil edilən variantdır. Rəvayətdə qeyd olunur ki, Aşıq Alı ilə Aşıq Ələsgərin arasını vurmağa çalışan kələkbazlar Aşıq Alıya yalan məlumat çatdırır, Aşıq Ələsgərin onun sözlərini bəyənmədiyini deyirlər. Aşıq Ələsgərin etirazına baxmayaraq, öz şagirdini susdurmaq məqsədilə dəyişməyə girən ustad məğlub olur. Dastanda “Qıjhaqıj”, “İçində”, “Dal-dala” rədifi üzərində qurulan dəyişmələr vardır. “Aşıq Alı gördü ki, Ələsgər sözü yekunlaşdırdı, təxəllüsünü bənddə demədi. Dedi ki, ay oğul, mən sözü yekunlaşdırdım axı. Ələsgər cavab verdi ki, ustad, mənim məqsədim məclisin sonuna qədər “dal-dala” rədifi üstündə oxumaqdır. Aşıq Alı dedi ki, ay oğul, mən elə belə də bilirdim, daha mən pas” (1, s. 144).

Aşıq Ələsgərin Aşıq Hüseynlə dəyişməsi barədə dastan-rəvayətlər vardır. Bu dastanlarda Ələsgərin dəyişdiyi aşığın kimliyi mübahisəli məqamların ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu aşığın Bozalqanlı Aşıq Hüseyn, yoxsa Şəmki Aşıq Hüseyn olması bu qarışıqlığın yaranmasına səbəb olmuşdur. Aşıq Hüseyn Bozalqanlı (1868-1941) Aşıq Ələsgərdən (1821-1926) yaşca kiçik, Şəmki Aşıq Hüseyn (1811-1891) isə Aşıq Ələsgərdən yaşca böyük olmuşdur. Aşıq Ələsgərin əsərlərinin toplandığı 1963-cü il nəşrində “Aşıq Ələsgərlə Aşıq Hüseyn haqqında rəvayət” vardır. Son toplularda bu variant nəşr olunmamışdır. Bu rəvayətdə Aşıq Hüseynin Aşıq Ələsgərdən kiçik olduğu haqqında məlumat verilir. “Aşıq Ələsgərlə Şəmki Aşıq Hüseynin görüşü” dastan-rəvayətində olan dəyişmələrdən “Gədə” rədifli dodaqdəyməz “Aşıq Ələsgər Aşıq Hüseyn haqqında rəvayət”də də vardır. Onu da qeyd edərkən ki, bu dəyişmə Aşıq Hüseyn Bozalqanlının əsərlər toplusuna da daxil edilmişdir (4, s. 152-154). “IV Dəyişmə” başlığı altında Aşıq Ələsgərlə Aşıq Hüseyn Bozalqanlının “Gədə!” rədifli dəyişməsi verilmişdir. Bu dəyişmənin Aşıq Ələsgərə aid edilən “Gədə” rədifli dodaqdəyməzi “Aşıq Ələsgərlə Şəmki Aşıq Hüseynin görüşü” dastan-rəvayətində olan dodaqdəyməzdir. Lakin Aşıq Hüseyn Bozalqanlıya aid edilən hissə “Aşıq Ələsgərlə Şəmki Aşıq Hüseynin görüşü” dastan-rəvayətindəki Şəmki Aşıq Hüseynin dəyişməsi ilə eyni deyildir. Buradan belə

nəticəyə gəlmək olar ki, Aşıq Ələsgərin deyişmə zamanı tərəf müqabili Aşıq Hüseyn Bozalqanlı deyil, Şəmkirli Aşıq Hüseyn olmuşdur:

Şəmkirli Aşıq Hüseyn:

Hüseyndən kənar hərlən,
Səni salar əngələ.
Yenə dağlar nalə çəkir,
Çiskin gələ, çən gələ.
Əzrayıl nər kişidi,
Sinən çəkər çəngələ;
Keçərsən xirdar əlinə,
Addadar sandan, gədə! (3, s. 241)

Aşıq Ələsgər:

Ələsgərlə danışanda,
Al əlinə saz, danış;
İnci, səni istəyənlə,
Eylə ərki-naz, danış;
Əyləşəndə ağır əyləş.
Danışanda, az danış;
Eşidənlər “əhsən!” desin
Sana hər yandan, gədə! (3, s. 241)

Aşıq Hüseyn Bozalqanlı:

Hüseyn deyər, eşq əhlilər
Atəşə yana gərək.
Şəriəti, şəkkiyyəti,
Təqlidi qana gərək.
Təcnisi, təxnisi
Sayıla sana gərək
Nə seçər xiridarı
Qeyri qanandan gədə! (2, s. 418); (4, s. 154)

Aşıq Ələsgərin bölgələrə səfərləri ilə bağlı yaradılmış dastan-rəvayətlərdə uydurma motivlərin çoxluğu diqqəti cəlb edir. Belə ki, aşığın Müşgünazın tərifli ilə bağlı qoşması iki dastan-rəvayətdə vardır: “Dəyirmançı aşıq” və “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri”. Hər iki dastanda olan qoşmalar eynidir. Lakin “Dəyirmançı aşıq” dastan-rəvayətində Müşgünaz qaçqın düşmüş Seyid Qaranın qızıdır, aşığı görmək üçün dəyirmanla gəlmiş, ona deyilən tərifdən sonra Aşıq Ələsgərə corab hədiyyə etmişdir. “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri” dastan-rəvayətində isə Müşgünaz Naxçıvanlı Məhəmməd bəyin bacısıdır, Aşıq Ələsgər şəyirdi Nağı ilə onun evinə gəlmişdir. “Aşıq Ələsgərin Şınıq səfəri” dastan-rəvayətində

Aşıq Ələsgər şeyirdi Nağı ilə Fatmagilin evinə qonaq gəlir. Eyni zamanda “Aşıq Ələsgərin Şınıq səfəri” dastan-rəvayətində təsvir olunur ki, toy məclisində Aşıq Ələsgərin şeyirdi Nağı Aşıq Əsədullah və Aşıq Cəfərquluya məğlub olur, sazı əlindən alınır. Bundan sonra Aşıq Ələsgər şeyirdini də götürüb, Aşıq Əsədullahın yanına gəlir və onunla deyisir. Bu süjet xətti “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri” dastan-rəvayəti ilə eynidir. Bundan başqa Aşıq Ələsgərin çəkməçi ilə olan əhvalatı, onun ünvanına “Hayıfsan” rədifli qoşma deməsi hissəsi “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri” və “Aşıq Ələsgərlə Həcər xanım” dastan-rəvayətlərində vardır. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri” dastan-rəvayəti sonradan uydurma motivlər və bir neçə dastanda cərəyan edən hadisələrin birləşməsi nəticəsində yaradılmışdır. Bunun nəticəsidir ki, Aşıq Ələsgərin əsərlərinin toplandığı 1963-cü il nəşrində olan bu dastan-rəvayət sonrakı nəşrlərə salınmamışdır (2).

Bu dastan-rəvayətlər aşığın həyat və yaradıcılığı, Azərbaycan aşıq sənətinin Ələsgər zirvəsi haqqında dolğun məlumat verir. Aşığın həyatının hər bir mərhələsinin təsviri onun insani keyfiyyətlərini üzə çıxarmışdır. Xronoloji ardıcılıqla Aşıq Ələsgər nökr, aşıq və dəyirmançı kimi təsvir olunmuşdur. Bu üç peşə sahibini bir-birinə bağlayan cəhət əməyə sevgi və məsuliyyət hissəsidir. Aşıq Ələsgərin insanlar arasında tutduğu mövqe, ona olan hörmət və sevgi bu dastan-rəvayətlərin əsas məzmununu təşkil edir.

QAYNAQLAR

1. Aşıq Alı. Əsərləri / Tərtib edəni və ön sözün müəllifi: H.İsmayılov. Bakı, Avrasiya press, 2006, 192 s.
2. Aşıq Ələsgər. Əsərləri / Tərtib edəni: Ə. Axundov, M. H. Təhmasib. Toplayanı: İ.Ələsgər. Bakı: AzSSR EA, 1963, 486 s.
3. Aşıq Ələsgər. Əsərləri / Tərtib edəni və ön sözün müəllifi: İ.Ələsgər. Bakı, Şərq-Qərb, 2004, 400 s.
4. Aşıq Hüseyn Bozalqanlı. Seçilmiş əsərləri / Toplayanı və tərtib edəni: F.Quliyev, Ə.Quliyev. 2cildə, I cild. Bakı, Vətən, 2015, 315 s.
5. Ələsgər İslam. Aşığın yuxusu. “Ədəbiyyat” qəzeti, 1992, 5 iyun.
6. Ələsgər İslam. Ələsgər ocağı ilə bağlı yaradılmış dastan-rəvayətlər haqqında. Bakı, Nurlan, 2007, 188 s.
7. Ələsgər İslam. Haqq aşığı Ələsgər. Bakı, Maarif, 1999, 264 s.
8. H.Təhmasib. Ələsgərin dastan yaradıcılığı. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti. 1971, 21 avqust.